

**КОГНИТИВНАТА СФЕРА НА ЛИЧНОСТТА – ОСНОВА ЗА
ИЗГРАЖДАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ**

Донка Динчева Желева-Терзиева

**THE COGNITIVE SPHERE OF PERSONALITY – A BASIS FOR
BUILDING COMPETENCIES**

Donka Dincheva Zheleva-Terzieva

***Abstract:** The cognitive sphere of the personality includes all mental processes and properties of a person, intended and directed to the learning process. With their help, information is acquired, problems are solved and plans are made for the future. The article provides an overview of the processes and states involved in the cognitive sphere and determining the effectiveness of the learning process. The ability to transform acquired knowledge into practical skills through consciously performed and purposeful activity, in turn, lies at the core of competence-oriented education. The relationship between cognitive processes and competencies leads to the expected result of the educational process.*

***Key words:** competencies, cognitive sphere, learning process*

Увод

Натрупаният през вековете обществен опит се предава на следващите поколения посредством различно по вид образование – формално, неформално и информално, но приоритетно се осъществява чрез училищната подготовка, която е определена като „свкупност от компетентности – знания, умения и отношения, необходими за успешното преминаване на ученика в следващ клас, етап и/или степен на образование и свързани с постигане на целите на училищното образование“ (Law on preschool and school education). Видовете училищна подготовка са общообразователна, разширена, профилирана, професионална, специализирана и допълнителна, които се реализират посредством процеса на обучение. Обучението е „сложно събитие в обекта и предмета на общата училищна дидактика“ (Radev, 2014, p. 58). Специалистите в областта го дефинират като организирана форма, процес, дейност, активност, взаимодействие, събитие, явление. Обучението като процес е „поредица от свързани структурирани свкупности от

дейности (...) уникален курс (ход) на събития за финализиране на определени цели и превръщането им в резултати“ (Radev, 2014, р. 73). Процесът („processus“ от лат. придвижване напред) всъщност е конструктор, състоящ се от многобройни взаимодействия, ситуации и операции, въз основа на които се осъществява последователно изменение на формата или структурата. Крайната цел на обучителния процес е образоваността на личността (пак там).

През последните три десетилетия в образователните практики на държавите членки на ЕС се говори за компетентностно ориентирано образование. Образователните реформи, свързани с компетентностния подход, са заложили през 1999 г. в Болоня с подписването на декларацията от министрите на висшето образование на 29 страни, чиято основна цел е създаване на Европейско образователно пространство, произтичащо от динамиката и идеите в разглежданата област. През 2005 г. се утвърждава Европейска квалификационна рамка за учене през целия живот (ЕКР), описваща компетентностите и резултатите от обучението, в която компетентността е дефинирана като „доказана способност за използване на знания, умения и личностни, социални и/или методологични дадености в работни или учебни ситуации и в професионално, и в личностно развитие“ ([https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri-CELEX:32017H0615\(01\)&from=BG](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri-CELEX:32017H0615(01)&from=BG)). В областта на обучителния процес понятието компетентност се разглежда в „триадата знания, умения, компетентности като специфичен комплекс, водещ до постигане на очаквани резултати (...) и заложен във всеки държавен образователен стандарт“ (ДОС) (I-book, р. 27).

Всъщност очакваният резултат от обучението се постига благодарение на връзката между познавателните процеси и компетентностите (I-book). Познавателните способности се основават, формират и усъвършенстват на базата на когнитивната сфера, която от своя страна включва умствените функции, състояния и процеси, насочени към учене.

Централната концепция на когнитивната наука, съчетаваща значенията на две латински думи – „cognito“ (когниция) и „cogitatio“ (мислене), е познанието. По този начин тя се обозначава като когнитивен процес или съвкупност от психични (мисловни) процеси. Включва осъзнаване, оценка и изграждане на специална картина на света – всичко, което формира основата за човешкото поведение. Когнитивната наука се занимава с процесите, които

протичат в човешкия мозък, с различните основи на познанието. Последното се определя като набор от психични процеси, които служат за възприемане, обработка и трансформация на информация. Включва разбиране и оценка на човек за собственото „Аз“ (върхът на психичното лично пространство (Юнг, 1991, по Hristova-Slavcheva, 2010) в заобикалящата го реалност, както и изграждането на индивидуална картина на реалността, т.е. всичко, което формира основата за личностните поведенчески модели. По този начин всички процеси, които включват приемане, обработка и трансформиране на информация от една структура в друга, се наричат познание.

Познанието е резултат от формирането на знание за обекти или явления, свързващ всички компоненти на психиката – интелект, емоции, памет, представяне. Най-просто казано това е единица за значение, разположена на границата на ума и психиката.

Познанието е незаменимо богатство и интелектуална потребност. Познанието може да се реализира само чрез субект-обектно взаимодействие, при което субект е човекът или по-точно неговата психична дейност, а обект може да бъде всичко – „от атома до Вселената, от най-далечното минало на човешкото общество до неговото най-далечно бъдеще“ (Levy, 2005: с. 12), включително и самият субект на познанието. Накратко обект на познанието може да бъде „цялата онтология и цялото човешко битие“ (пак там). Той съществува обективно независимо дали е познат или не. Познанието е отражение на обекта в човешкото съзнание, но то може да се разглежда и като активност на субекта, и като психична познавателна дейност. Активизирането на познанието се реализира посредством познавателните (когнитивни) компоненти на личността.

Когнитивната сфера на личността – процеси и състояния

В научните среди са приети следните основните мозъчни процеси, свойства и функции, включени в познанието:

Нервната система лежи в основата на способността на човека да възприема, да се адаптира и да взаимодейства със света около себе си (Gazzaniga, 1995, 2000; Gazzaniga et al., 1998, по Sternberg, 2012). Най-висшият ѝ орган е главният мозък, а мозъчната кора контролира всички мозъчни процеси. Преработката на информация се осъществява от отделните нервни клетки (неврони), които предават информация на клетъчно равнище. Най-голяма

концентрация на неврони има в неокортекса, частта от мозъка, която е свързана основно с познавателните процеси и състояния, формиращи когнитивната сфера на личността, подробното разглеждане на които е представено по-долу.

Усещането стои в началото и е своеобразен праг на познанието, при което в съзнанието се отразява обективната действителност чрез непосредствено въздействие върху сетивата. Видовете усещания се определят от сетивната структура, която реализира сетивната дейност, т.нар. анализатори. Според посоката им и според положението на рецепторите те биват: екстероцептивни, интероцептивни и проприоцептивни. Първите имат насочени навън анализатори, а рецепторите са по повърхността на тялото. Тези усещания са в основата на цялата познавателна дейност на субекта и регулират взаимоотношенията му с околната среда. Според вида на съответния анализатор се делят на зрителни, слухови, вкусови, обонятелни и кожни, а според свойството и съдържанието се подразделят на други групи. Интероцептивните усещания се получават чрез специфични рецептори, разположени в органите и тъканите на тялото, които изпращат информация за вътрешното състояние на организма. Рецепторите на проприоцептивните усещания имат елементарна структура, а анализаторите са насочени навътре към субекта. Дават текуща информация за движението на тялото и неговите части. Проявяват се чрез осезателни, гравитационни и инерционни усещания. В зависимост от средата, през която преминава дразнителят, усещанията са дистанционни или контактни.

Усещането е първият процес от веригата на познанието, при който човек получава информация от средата за вида, силата, времето и мястото на въздействието. Той е сетивен процес и лежи в основа на предстоящите когнитивни процеси.

Възприятието като когнитивна дейност позволява да се организира постъпващата отвън информация посредством стимулите, получени чрез сетивата. Възприятието е по-висока степен на познавателната дейност в сравнение с усещането и разкрива по-широки хоризонти за познание, но е невъзможно да се прояви без наличие на усещания. Докато усещането се проявява като отражение към дразнителя, то при възприятието „субектът изразява отношението си към предметите или явленията, които се отразяват в цялост, а не с отделни собствени свойства“ (Levy, 2005, р. 29). С. Рубинщайн посочва, че „преходът от усещането към

възприятието се извършва според това как сетивните впечатления или усещанията започват не само да функционират като сигнали, но и във вид на образ на предмета“ (Rubinstein, 1977, p. 79-80). За разлика от усещането, възприятието включва познавателен опит и определена осмисленост. Д. Брунър и С. Гудмен (Bruner, Goodman, 1947) и Ю. Водяха (Vodiaha, 2018) разглеждат възприятието като система от перцептивни действия, резултатът от които е изграждането на умствен образ, изпълняващ ориентиращи и регулиращи функции по отношение на извършваната дейност. Значително по-късно Д. Брунър го определя като „процес на категоризация, в хода на който организъмът чрез логически изводи разпределя сигналите към определени категории“ (Brunner, 1977, p. 23).

Възприятието е процес на отразяване от човека на предметите и явленията при непосредственото им въздействие върху неговите сетивни органи (Lublinska, 1984).

Възприятията биват контактни, дистантни или смесени, интеро- или екстероцептивни. В зависимост от броя на анализаторите биват чисти или смесени, а според вида анализатор – зрителни, слухови, обонятелни, вкусови или комплексни. Въз основа на активността на субекта – преднамерени или непреднамерени. Най-високата степен на преднамерено възприятие е наблюдението, характеризиращо се с предварителна планировка, максимална степен на внимание, осъзнатост и осмисленост (Rubinstein, 1989).

Усещането и възприятието са сензорно-перцептивни процеси, част от сетивното познание. Фактът, че те са източници на знание, дава основание да бъдат квалифицирани като познавателни. Чрез тях човек се ориентира и черпи информация, често са единствените му източници за връзка с околния свят. Абстрактно-познавателни процеси са всички познавателни дейности, които са отвъд възприятието. Те включват „еволюционно наследени когнитивни функции, над които са надстроени когнитивни умения, резултат от формиращи въздействия“ (Minchev, 2008, p. 313).

Вниманието е „активна форма на съзнанието“, дефинирана от Д. Сиймън и Д. Кенрик като „концентрация върху определен брой стимули“ (Seaman, Kenrick, 1994, с. 154). Поради факта, че съзнанието е ограничено, човек може да възприема едновременно определен брой неща, т.е. обръща внимание само на малка част от достъпната информация. Вниманието е „психичен процес,

обслужващ интегрирането на ситуацията в цялостно смислово и действено преживяване“ (Minchev, 2008, p. 149), „процес и състояние на насочване и съсредоточаване на „Аз“-а на индивида върху едни или други аспекти на ситуационното поле“ (Stamatov, Minchev, 2003, p. 182; 184). Вниманието е пряко свързано с процесите на селекция и обработка на информация в когнитивната подсистема на психиката (пак там).

Посредством сетивата вниманието има способност за подбор на ограничена по количество информация от огромното количество налични данни. Вниманието се отличава със съзнателни и несъзнателни процеси. Съзнателното внимание допринася за проследяване на взаимодействието между човека и околната среда, за свързване на миналото с настоящето (спомени – усещания), за планиране на предстоящата дейност.

Въпреки че в научните среди много автори определят вниманието като процес, всъщност то е когнитивно състояние, чрез което се реализира фокусиране и впоследствие контрол върху конкретна дейност (Ermolaeva et al., 1996). Важно е за ежедневието и се използва като регулатор на други когнитивни процеси – възприятие, учене и съпътстващите ги разсъждения.

Л. Леви също дефинира вниманието като психичен процес и то познавателен „на активно насочване и съсредоточаване на съзнанието и психичната дейност върху една страна, сфера, факт, детайл или нюанс от реалността, при игнориране на всичко останало, което се обуславя от външни (обективни) или вътрешни (субективни) причини“ (Levy, 2005, p. 123). От физиологична гл. т. вниманието е „нервна дейност на определен участък от кората на големите полукълба на главния мозък, притежаващ в дадения момент и при дадените условия оптимална възбудимост, докато останалите участъци на кората се намират в състояние на повече или по-малка понижена възбудимост“ (Ruddick, 1976, p. 259–260). Това се обяснява от А. А. Ухтомски като принцип на доминантата (по Ruddick, 1976).

В древността богинята на **паметта** Мнемозина се е смятала за майка на деветте музи на всички науки и изкуства. Изкуството на паметта се нарича мнемоника и е създадена от Симонит. Още в миналото никой и никога не е надценявал или подценявал паметта, определена от Л. Леви като „психичен познавателен процес, при който в съзнанието на човека се отразяват едни или други сфери от неговия минал индивидуален опит“ (Levy, 2005, p. 69). Като

специфична форма на познание и когнитивна функция паметта се включва в процесите при вземане на решения, поставяне на цели, демонстриране на поведение. Паметта е определена още като „способност за получаване, запазване и използване на информация“ (Tulving, 1987, по Seaman, Kenrick, 1994, p. 220), „процес на закрепване, съхраняване и възпроизвеждане на миналия опит“ (Ruddick, 1976, p. 242), „условие за перспективно мислене (...), необходимо за осъществяване на предстоящата дейност“ (Sereda, 1985, по Desev, 2003, p. 389), „форма на умствено отражение, осъзнато запомняне, съхраняване и последващо възпроизвеждане на миналия опит“ (Vodiaha, 2018, p. 18), „средство, чрез което съхраняваме и разчитаме на миналите си преживявания, за да използваме информацията в настоящето“ (Tulving, 2000; Tulving, Craik, 2000, по Sternberg, 2012, p. 202). Според И. М. Сеченов паметта е „условие за психичен живот“ и „крайтъгълен камък на психичното развитие“ (по Ruddick, 1976, p. 243).

Под памет обикновено се разбира способността на човек да си спомня минали събития, въпреки че тя обхваща много повече функции от това. Експертите смятат, че мозъкът съхранява всички събития от живота на човек, дори ако му се струва, че не може да си спомни нещо в момента. Паметта е когнитивен процес и динамичен механизъм, чрез който се кодира (въвежда), съхранява и възстановява (извлича) информацията, т.е. паметовите процеси са кодиране, съхранение, преработване и извличане. Всеки един от тях е даден етап за преработване на данни: кодирането се проявява чрез превръщането им в представа, при съхранението се задържа и преработва кодирана информация, а при извличането тя се извежда за използване. П. Рудик (1976) добавя към трите основни процеси и още един четвърти, който се състои в познаване при повторно възприемане на явления, които са част от миналия опит, а Ю. Водяха (2018) и С. Рубинщайн (1989) добавят като процес и забравянето. Забравянето се определя от Г. Пиръов като основна проява на поведението, която има „дълбоко психологическо и биологическо значение за приспособяване към живота и запазване интегритета на личността“ (Pirev, 2000, p. 90). Дълговременната памет е задължителен компонент в областта на познавателната дейност.

Р. Стърнбърг и У. Уилямс (Sternberg, Williams, 2014, p. 397) представят нагледно трите последователни процеси под формата на паметови банки, а именно:

- трансформиране на сетивните входящи данни в някакъв вид представа, която може да се въведе в паметта (кодиране);
- задържане на кодираната в паметта информация (съхранение);
- достъп до съхранената в паметта информация (извличане).

Най-висшият познавателен психически процес от всички е **мисленето**. То е отражение на действителността, благодарение на което се реализират проникване в същността на проучваните явления, целенасочени действия, предвиждане хода на събитията, съзнателно и активно управление на поведението. Мисленето е психически процес с незаменима роля за прогреса на индивидуалността и обществото. Мисленето е определено като „теоретична функция на човешката когнитивна система, произвеждащо истинно разбиране (знание)“ (Minchev, 2008, p. 331). Чрез мисленето се реализира преобразуване на „незнанието в знание, на проблематичното знание в достоверно, на неточното знание в точно, на неявното знание в явно (...) се търсят и откриват логика, истинност и реалност“ (Stamatov, Minchev, 2003, p. 211; 215). Мисловната дейност е „ядро на съзнанието“ (пак там: p. 212). Мисленето е най-значимият и най-знаковият психичен познавателен процес, най-висшата когнитивна дейност, чрез която цялата получена информация се комбинира и раздробява на съставните ѝ части. Това се осъществява посредством основните мисловни операции (изпълнителни функции) анализ, синтез, абстрахиране, обобщение и класификация.

Като висш познавателен (когнитивен) процес мисленето има различни форми и функции (мисловни операции), които са представени подробно по-долу.

Представата е форма на мисленето, определена от Л. Леви като „възлов център, в който се пресичат всички познавателни психически процеси (...) разновидност на паметта (...) субстанция на мисълта (...) продукт на въображението“ (Levy, 2005, p. 52). Основното участие на възприятието в мисловната дейност се реализира посредством представата, която е форма на сетивно отражение на обекта. Докато за усещането и възприятието не са характерни познавателните възможности, то представата като субстанция на мисълта е постоянен стимул на интелектуалната активност (пак там).

Разбирането е „универсална операция на мисленето, свързана с усвояване на нова информация и включването ѝ в наличния опит

на човека“ (Radev, 2014, с. 145), „точно умствено представяне на проблема“ (Seaman, Kenrick, 1994, р. 277). Впоследствие чрез алгоритъм или евристики се реализира търсене на възможните решения на проблема. Първият начин е процедура от последователни стъпки, при която се отчитат всички възможности, а при втория посочен начин се използват съкратени умствени правила, които обаче не гарантират решение. Л. Десев определя разбирането като „процес на активно обработване на информация чрез проникване в нейната дълбочина, на извличане на смисъла, компонент и продукт на мисленето, резултат от интелектуалната дейност“ (Desev, 2003, р. 382). Според автора същността на процеса се състои в „свързване на непознатото учебно съдържание с известното, включване на нещо ново в системата от налични, вече изградени асоциации, в структурата на мисловната дейност; установяване на връзки между различни области на знанието, между обекти и знания за тях (...) проникване в семантиката на даден материал“ (пак там: р. 415). В. Знаков (1991, по Desev, 2003) разграничава три вида мисловни операции (познавателни процедури), значими за разбиране на индивидуалната дейност: разпознаване на нещо познато чрез приемане на нов материал; формулиране на хипотези за ситуации, които е необходимо преди това да се разберат; обединяване на всички елементи в една цялост.

Разсъждението се определя като централен компонент на мисленето, чрез който се реализират нови умозакljučения на базата на известни факти. Като мисловна форма умозакljučението е вид разсъждение, „в хода на което от едно или няколко съждения (предпоставки) се извежда ново съждение (закljučение или следствие)“ (Radev, 2014, р. 146), „сложна дейност, включваща поредица от мисловни операции, подчинени на една цел“ (Rubinstein, 1989, р. 386).

Обясняването е процес на комуникация, за да се направи нещо разбираемо за други хора. П. Радев го определя като „форма на мислене, която е изразена чрез повествователно изречение“ (Radev, 2014, р. 147).

Интелектът е качество на личността, синтезиращо в себе си качествата и особеностите на мисленето и на паметта, качествата и възможностите на възприятието, представата, въображението и вниманието. Развитието на интелекта не е обикновено натрупване на познание (Teravicharova, 2009). В дълбоката му същност лежи мисълта и именно чрез нея се проявяват другите познавателни

процеси. Качествата на интелекта са широта, дълбочина, бързина, логичност и критичност на мисленето.

Въображението в една или друга степен отразява миналия опит и отношението към дейността (Rubinstein, 1989). То е свойство на мисленето и паметта и играе съществена роля при всички творчески процеси.

Творчеството е способността, която се проявява, при създаване и реализиране на оригинални идеи. Тясна е връзката му с интелигентността, но наличието на висока степен на интелигентност не е гаранция за творчество, което от своя страна е свързано със способности да се виждат нещата по уместен начин (творческо мислене), да се работи не заради външен мотив (вътрешна мотивация) и да се прилага богата и подходящо организирана система от познания (експертни знания) (Amabile, 1983, 1987; Kohn, 1987, по Seaman, Kenrick, 1994, p. 284).

Речта е процесът на общуване между хората чрез използването на езика, който от своя страна е средството за реализиране на това общуване. И речта, и езикът са присъщи само и единствено за хората, възникват и се развиват в процесите на общественно-социален живот и трудова дейност. Речта е когнитивен процес, посредством който се изразяват мислите с думи. Чрез речта се осъществява общуване (събиране и предаване на информация за „Аз“-а и околния свят). Езикът (или още речта) е „заварена от индивидуалността система от символно-знакови инвенции“ (Stamatov, Minchev, 2003, p. 203), „система от жестове, звуци или писмени символи, която се използва за общуване“ (Seaman, Kenrick, 1994, p. 257) и се изразява чрез вербално поведение. Мисленето е опериране със символите, включително понятия, образи или абстрактни представяния в ума, които заместват обектите, събитията или идеите в нашата памет. Мисълта може да се изразява само посредством езика – „езиково мислене“ (Pencheva, 1998, p.13). За много психолози най-интересните теми в когнитивната психология са способностите на човек да говори и да мисли, които се приемат за „дадени“, защото са често срещани. Процесите на кодиране, съхранение и извличане от паметта дават на всеки човек материала, който се използва при общуването и мисленето. Мисленето и речта като процеси са тясно свързани помежду си и се развиват паралелно (Vygotsky, 1983). Само човекът поради факта, че е способен да си служи с реч и говор, може да обобщи и изрази своите идеи (Bakle, 1914). Именно посредством речевото общуване

се реализират взаимодействията в социалната среда, осигуряващи възможности за успех и просперитет на личността (Siderova, 2016).

Заклучение

Представените когнитивни процеси и състояния участват в процеса на познанието с основни акценти усвояване, преработване и използване на информация и в голяма степен определят ефективността на учебния процес. Способността да се трансформират придобитите знания в практически умения чрез съзнателно извършвана и целенасочена дейност е база за компетентностно ориентираното образование. Връзката между когнитивните процеси и компетентностите води до очаквания резултат от обучителния процес, а именно образоваността на личността.

ЛИТЕРАТУРА

- Брунер, Д.** (1977). *Психология познания. За пределами непосредственной информации*. Москва: Прогресс.
- Бакле, Д.** (1914). *Принципите на човърческото знание. Част I: Трактат за принципите на човърческото знание* (1710), София: Печатница Гражданинъ.
- Виготски, Л.** (1983). *Мислене и реч*. София: Наука и изкуство.
- Водяха, Ю. Е.** (2018). *Психологическа диагностика сфер личности*. Екатеринбург: ФГБОУ ВО „УрГПУ“.
- Генков, Р.** (2007). За когнитивните модели в образованието. *Педагогика*, год. XVII, бр. 4, 11-24.
- Десев, Л.** (2003). *Педагогическа психология*. София: Аскони–издат.
- Ермолаева, М. В., Родионов, А. В., Иевлева, М. М.** (1996). Когнитивни механизми на процеса на подобряване на психомоторната активност в спорта. *Спортивная электронная библиотека*, 547. <http://sportfiction.ru/articles/kognitivnye-mekhanizmy-protssesa-sovershenstvovaniya-psikhomotornoy-deyatelnosti-v-sporte/> (последно посетена на 20.02.2023).
- Закон за предучилищното и училищното образование.** В сила от 01.08.2016 г., обн. ДВ. бр.79 от 13 октомври 2015 г., изм. и доп. ДВ. бр.11 от 2 февруари 2023 г. Проект: 454-01-51/21.11.2014 г.

- Компетентности и образование**, кн. 1 на МОН (I-book).
<https://www.mon.bg/bg/100770>
- Леви, Л.** (2005). *Когнитивна психология*. София: Парадигма.
- Люблинска, А.** (1984). *За психологията на ученика от начална училищна възраст*. София: Народна просвета.
- Минчев, Б.** (2008). *Обща психология*. София: Сиела.
- Пенчева, М.** (1998). *Човекът в езика. Езикът в човека*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“.
- Пиръов, Г.** (2000). *Проблеми на когнитивната психология (Учене, мислене, интелигентност)*. София: УИ „Проф. М. Дринов“.
- Препоръка на съвета** от 22.05.2017 г. относно Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот и за отмяна на препоръката на Европейския парламент и на Съвета от 23.04.2008 г. за създаване на Европейска квалификационна рамка за обучение през целия живот (2017/С 189/03).
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)&from=BG](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H0615(01)&from=BG)
- Радев, П.** (2014). *Обща дидактика*. Пловдив: Fast Print Books.
- Рубинштейн, С. Л.** (1989). *Основы общей психологии*. Том I, Москва: Педагогика.
- Рубинщайн, С. Л.** (1977). *Битие и съзнание (за мястото на психическото във всеобщата взаимна връзка на явленията от материалния свят)*. София: Наука и изкуство.
- Рудик, П. А.** (1976). *Спортна психология*. София: Медицина и физкултура.
- Сидерова, Д.** (2016). Развиване на професионална компетентност на бъдещи начални учители чрез използването на комуникативни стратегии към текста. *Годишник на Педагогически факултет*, Том 13, 128–139.
- Сиймън, Д. Д., Кенрик, Д. Т.** (1994). *Психология*. НБУ: Планета 3.
- Стаматов, Р., Минчев, Б.** (2003). *Психология на човека*. ИК Хермес.
- Стърнбърг, Р. Д.** (2012). *Когнитивна психология*. Изток – запад.
- Стърнбърг, Р. Д., Уилямс, У. М.** (2014). *Педагогическа психология*. Изток – запад.
- Тепавичарова, Д.** (2009). Когнитивно развитие и мозъчно съзряване. *Образование*, бр. 6, 71-78.
- Христова-Славчева, Е.** (2010). За когнитивните революции и когнитивния ренесанс: първа част. *Годишник на СУ „Св. Кл.*

Охридски“, Философски факултет, Книга Психология, т. 100, 69-97.

Bruner, J. S., Goodman, C. C. (1947). Value and need as organizing factors in perception. *Journal of Abnormal Social Psychology*, No. 42, 33-44.

REFERENCES

Bakle, D. (1914). *Printsipitye na chovyecheskoto znanie. Chast I: Traktatŭ za printsipitye na chovyecheskoto znanie (1710)*, Sofia: Pechatnitsa Grazhdanina.

Bruner, J.S., Goodman, C.C. (1947). Value and need as organizing factors in perception. *Journal of Abnormal Social Psychology*, 42, 33-44.

Brunner, D. (1977). *Psychology knowledge. Beyond immediate information*. Moscow: Progress.

Competences and education, vol. 1 of the Ministry of Education and Culture (I-book). <https://www.mon.bg/bg/100770>

Council Recommendation of 22/05/2017 on the European Qualifications Framework for Lifelong Learning and repealing the Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23/04/2008 on the establishment of a European Qualifications Framework for Lifelong Learning (2017/C 189/03). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H0615\(01\)&from=BG](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017H0615(01)&from=BG) (Accessed on 14.08.2022).

Desev, L. (2003). *Educational psychology*. Sofia: Asconi-published.

Ermolaeva, M. V., Rodionov, A. V., Yevleva, M. M. (1996). Cognitive mechanisms of the process of improving psychomotor activity in sports. *Sports electronic library*, 547. <http://sportfiction.ru/articles/kognitivnye-mekhanizmy-protseesa-sovershenstvovaniya-psihomotornoy-deyatelnosti-v-sporte/>

Genkov, R. (2007). On cognitive models in education. *Pedagogy*, XVII, 4, 11-24.

Hristova-Slavcheva, E. (2010). On cognitive revolutions and the cognitive renaissance: part one. *Yearbook of SU "St. Kl. Ohridski"*, Faculty of Philosophy, Book Psychology, 100, 69-97.

Law on preschool and school education. In force from 01.08.2016, published DV. No. 79 of 13/10/2015, amended and add. DV. No. 11 of 2/02/2023. Project: 454-01-51/21.11.2014.

- Levy, L.** (2005). *Cognitive psychology*. Sofia: Paradigm.
- Lublinska, A.** (1984). *On the psychology of the student of primary school age*. Sofia: National Education.
- Minchev, B.** (2008). *General psychology*. Sofia: Siella.
- Pencheva, M.** (1998). *Chovekat v ezika. Ezikat v choveka*. Sofiya: UI „Sv. Kl. Ohridski“.
- Pirev, G.** (2000). *Problems of cognitive psychology (Learning, thinking, intelligence)*. Sofia: UI "Prof. M. Drinov".
- Radev, P.** (2014). *General didactics*. Plovdiv: Fast Print Books.
- Rubinstein, S. L.** (1977). *Being and consciousness (about the place of the mental in the universal interrelationship of the phenomena of the material world)*. Sofia: Science and Art.
- Rubinstein, S. L.** (1989). *Basics of general psychology*. Vol. I, Moscow: Pedagogy.
- Ruddick, P. A.** (1976). *Sports psychology*. Sofia: Medicine and physical education.
- Seaman, D. D., Kenrick, D. T.** (1994). *Psychology*. NBU: Planet 3.
- Siderova, D.** (2016). Developing professional competence of future primary teachers through the use of communicative strategies to the text. *Yearbook of the Faculty of Education*, Vol. 13, 128-139.
- Stamatov, R., Minchev, B.** (2003). *Human psychology*. IC Hermes.
- Sternberg, R. D.** (2012). *Cognitive psychology*. East West.
- Sternberg, R. D., Williams, W. M.** (2014). *Educational Psychology*. East West.
- Tepavicharova, D.** (2009). Cognitive development and brain maturation. *Education*, 6, 71-78.
- Vodiaha, Y. E.** (2018). *Psychological diagnostics in the field of personalities*. Ekaterinburg: FGBOU HE "UrGPU".
- Vygotsky, L.** (1983). *Thinking and speech*. Sofia: Science and Art.

Author Info:

Assoc. Prof. Donka Dincheva Zheleva-Terzieva, PhD
Faculty of Education
Trakia University – Stara Zagora, Bulgaria
e-mail: donka.zheleva-terzieva@trakia-uni.bg